

Received: 14.09.2021
Accepted: 25.10.2021
Published: 31.12.2021

Roczniki Administracji i Prawa
Annals of The Administration and Law
2021, XXI, z. 4: s. 15-26
ISSN: 1644-9126
DOI: 10.5604/01.3001.0015.8298
<https://rocznikiadministracjiiprawa.publisherspanel.com>

Artur Lis*
Nr ORCID: 0000-0003-4613-0671

BORZYKOWSKI PRZYWILEJ IMMUNITETOWY – NA DRODZE DO EMANCYPACJI KOŚCIOŁA W POLSCE PIASTOWSKIEJ

BORZYKOWSKI'S IMMUNITY PRIVILEGE – ON THE WAY TO THE EMANCIPATION OF THE CHURCH IN PIAST POLAND

Streszczenie: Powodem zwołania synodu w Borzykowej była wydana w 1210 roku przez papieża Innocentego III bulla „Significavit nobis” wznawiająca zasadę senioratu. Na synodzie radzono nad możliwościami przeciwdziałania skutkom tej bulli. Biskupi mieli również zatwierdzić prawo Leszka Białego do utrzymania tronu krakowskiego. Podczas synodu książę Władysław Odonic nadał zakonowi cystersów ziemię w kasztelanii przemęckiej w celu założenia klasztoru. Z kolei rycerz Sławosz wznowił nadanie Sławoszowa klasztorowi w Busku. Według historiografii książęta wydali wówczas zbiór przywilejów, a wśród nich wielki przywilej dla Kościoła (*privilegium fori, ius spoli*). Przywilej borzykowski stał się podstawą niezależności Kościoła od monarchii piastowskiej w Polsce dzielnicowej¹.

Słowa kluczowe: przywilej, immunitet, Polska piastowska, Borzykowa

Summary: The reason for calling the synod in Borzykowa was the bull “Significavit nobis” issued in 1210 by Pope Innocent III, which renewed the principle of seniority. At the synod, the possibilities of counteracting the effects of this bull were discussed. The bishops were also to approve Leszek the White’s right to hold the Kraków throne. During the synod, prince Władysław Odonic granted the Cistercian order a land in the castellany of Przemyśl in order to establish a monastery. In turn, the

* dr; Katolicki Uniwersytet Lubelski, Wydział Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji, Katedra Historii Ustroju i Prawa. Źródła finansowania publikacji: środki własne autora; e-mail: arturlis@op.pl

¹ Zob. P.O. Krafl, *Polské provinciální synody 13.-15. století*, Praha 2016; *Starodawne prawa polskiego pomniki*, t. I, ed. A.Z. Helcel, Warszawa 1856; R. Hube, *Antiquissimae constitutiones synodales provinciae gneznensis. Maxima ex parte. Nunc primum e codicibus manu scriptis typis mandatae*, Petropoli 1859; W. Abraham, *Studia krytyczne do dziejów średniowiecznych synodów prowincjonalnych kościoła Polskiego*, Kraków 1917; I. Subera, *Synody prowincjonalne arcybiskupów gnieźnieńskich*, Warszawa 1971; W. Uruszczak, *Historia państwa i prawa polskiego*, tom I: (966-1795), Warszawa 2015; A. Vetulani, *Z badań nad kulturą prawniczą w Polsce piastowskiej*, Wrocław 1976; W. Baran-Kozłowski, *Arcybiskup gnieźnieński Henryk Kietlicz 1199-1219. Działalność kościelna i polityczna*, Poznań 2009.

knight Sławosz resumed granting Sławoszów to the monastery in Busko. According to historiography, the dukes issued a set of privileges, including a great privilege for the Church (*privilegium fori, ius spolii*). The Borzykowski privilege became the basis for the independence of the Church from the Piast monarchy in district Poland.

Keywords: privilege, immunity, Piast Poland, Borzykowa

Istotnym etapem reformy Kościoła doby dzielnicowej była działalność kościelna i polityczna arcybiskupa gnieźnieńskiego Henryka Kietlicza (1199-1219)². Aktywnie uczestniczył on w zjazdach: w Borzykowej w lipcu 1210 roku (zjazd książąt przeciwko Władysławowi Laskonogiemu; uzyskanie immunitetu dla Kościoła); w Mstowie około marca 1212 roku (zakończenie sporu o elekcję biskupa poznańskiego Pawła; ustalenie obowiązku tajemnicy uchwał kapituły); w Mąkolnie w maju 1212 roku (prawdopodobnie poruszano sprawę misji pruskiej oraz reformy zakonów norbertańskich w Polsce); w Sieradzu w czerwcu 1213 roku (przekazanie duchownym informacji o zwołaniu soboru przez Innocentego III); w Wolborzu w 1215 roku (książęta: Leszek Biały, Konrad Mazowiecki, Władysław Odonic i Kazimierz Opolski wydali przywilej immunitetowy – m.in. niezależne sądownictwo nad ludnością osiadłą w dobrach Kościoła); w Soborze Laterańskim IV (1215) oraz w synodach: w 1216 roku w Witowie (synod posoborowy), w Chalnie (postanowienia skierowane przeciw osobom naruszającym prawa majątkowe Kościoła) oraz w Kamieniu koło Kalisza w 1217 roku (poprawa dyscypliny kleru i konsolidacja duchowieństwa)³.

Pierwszy istotny przywilej na rzecz Kościoła został wydany na synodzie w Borzykowej, który odbył się pod koniec lipca 1210 roku. Wśród uczestników synodu połączonego ze zjazdem książęcym można wymienić hierarchów Kościoła – arcybiskupa gnieźnieńskiego Henryka Kietlicza oraz biskupów: krakowskiego Wincentego Kadłubka, poznańskiego Arnolda, wrocławskiego Wawrzyńca, płockiego Gedkę, kujawskiego Ojerza (Ogierza) i lubuskiego Wawrzyńca⁴. Z kolei ze strony książąt piastowskich obecny był Leszek Biały, Konrad I Ma-

² Literaturę poświęconą arcybiskupowi Henrykowi Kietliczowi zbiera: W. Baran-Kozłowski, *Arcybiskup gnieźnieński Henryk Kietlicz (1199-1219). Działalność kościelna i polityczna*, Poznań 2005. Zob. J. Umiński, *Henryk arcybiskup gnieźnieński zwany Kietliczem (1199-1219)*, Lublin 1926; J. Wyrozumski, *Pontyfikat arcybiskupi i reformy Henryka Kietlicza*, [w:] *1000 lat Archidiecezji Gnieźnieńskiej*, red. J. Strzelczyk, J. Górny, Gniezno 2000, s. 97-105; K.R. Prokop, *Arcybiskupi gnieźnieńscy w tysiącleciu*, Kraków 2000, s. 58-60; J. Maciejewski, *Episkopat doby dzielnicowej 1180-1320*, Kraków – Bydgoszcz 2003, s. 224-225. Ojcem arcybiskupa lub bliskim krewnym mógł być Henryk Kietlicz, który był kasztelanem krakowskim po Stefanie Stępczycu. Za rządów Kazimierza w Krakowie potrafił utrzymać to stanowisko, na które wprowadził go jeszcze Mieszko Stary, aż do buntu z 1191 r. W dokumencie fundacyjnym klasztoru w Kladrubach (falsyfikat z przełomu XII i XIII w.) występuje jakiś Henryk Kietlicz, właściciel wsi Tułany. Sam kasztelan być może był żonaty z siostrą błogosławionego Hroznaty z Tepli – Wojsławą, która po jego wygnaniu mogła schronić się w klasztorze na Zwierzynicy pod Krakowem. Można o tym imieniu pojawia się też w dokumencie Henryka Brodatego z 1203 r. dla Trzebnicy, ale nie mamy pewności, czy to dawny kasztelan krakowski. Za: J. Dobosz, *Kazimierz II Sprawiedliwy*, Poznań 2011, s. 146.

³ A. Vetulani, *Statuty synodalne Henryka Kietlicza*, Kraków 1939; M. Fąka, *Synody arcybiskupa Henryka Kietlicza (1199-1219)*, „Prawo Kanoniczne” 1969, nr 12, s. 95-127; I. Subera, *Synody prowincjonalne arcybiskupów gnieźnieńskich*, Warszawa 1981, s. 34; S. Pelczar, *Władysław Odonic. Książę wielkopolski. Wygnaniec i protektor Kościoła (ok. 1193-1239)*, Kraków 2013, s. 153-154; R. Grodecki, *Dzieje wewnętrzne Polski XIII w.*, [w:] idem, *Polska piastowska*, Warszawa 1969, s. 366-369.

⁴ A. Lis, *Master Vincentius*, Lublin 2016, s. 116 i n.

zowiecki, Henryk Brodaty i Władysław Odonic⁵. Przyczyną zjazdu było omówienie bieżącej sytuacji politycznej związanej z wydaniem przez papieża Innocentego III bulli z 9 czerwca 1210 roku, przywracającej zasadę senioratu. Wymienieni książęta nadali Kościołowi immunitet za cenę poparcia dla rządów Leszka Białego. Określono nowe relacje pomiędzy walczącym o emancypację Kościołem a władzą państwową. O miejscu zjazdu i jego uczestnikach dowiadujemy się z dyplomu Władysława Odonica wydanego 29 lipca 1210 roku fundującego klasztor cystersów w kasztelanii przemęckiej. Podczas zjazdu politycznego nie uczestniczyli Władysław Laskonogi oraz Mieszko Płatonogi. Zapewne juniorzy za cenę immunitetu dla Kościoła chcieli uzyskać cofnięcie postanowień bulli z 9 czerwca 1210 roku⁶. O treści przywileju wydanego w Borzykowej dowiadujemy się z jego potwierdzenia przez papieża z 21 kwietnia 1211 roku. Dokument wymienia ogólnie *ecclesiastica liberales*, pod którymi można się domyślać uzyskanie niezależności sądowej i wolności od ciężarów prawa książęcego. Z bulli wynika, że młodsi książęta zrzekli się prawa do przejmowania mienia po zmarłym biskupie. Zapewne w trakcie obrad zapadła decyzja o wyjeździe arcybiskupa Henryka Kietlicza do Rzymu. Jak słusznie podnosi Ignacy Subera, „Przywileje te nie były wprawdzie zupełną nowością, ale sformułowane w zbiorowym akcie kilku książąt na rzecz Kościoła, nabierały znaczenia jak gdyby ustawy zasadniczej. Mieściło się w nich najprawdopodobniej również uchylenie inwestytury monarszej na biskupstwa i zgoda na wolną elekcję kapitulną (...)”⁷.

Nr I. Papież Innocenty III potwierdza na prośbę księcia śląskiego postanowienie księcia Bolesława III, że miasto stołeczne Kraków przypadać ma zawsze najstarszemu z rodu książęcego. [Lateran, 9 czerwca 1210 r.]

Innocencius episcopus seruus seruorum Dei, venerabili fratri Gneznensi archiepiscopo et uniuersis suffraganeis eius salutem et apostolicam benedictionem. Significavit nobis dilectus filius nobilis uir dux Zlesie, quod cum (Boleslaus) quondam dux Polonie certam dederit singulis filiorum suorum in Polonia portionem, principalem ciuitatem Cracovie maiori natu reseruans instituit, ut semper qui esset de ipsius genere prior natu, ciuitatem teneret eandem, ita, quod si maior decederet uel cederet iuri. suo, qui post eum de toto genere maior esset ipsius ciuitatis possessionem intraret. Hoc autem perpetuis temporibus obseruari precipiens, per sedem apostolicam obtinuit approbari, omnes illos faciens excommunicatione percelli, qui statutum huiusmodi auctoritate apostolica roboratum presumerent uiolare. Unde nobis humiliter supplicauit, ut nostris uobis daremus litteris in mandatis, quod nec uos ipsi statutum uiolaretis huiusmodi, nec permetteretis ab alijs uiolari, illos qui contrauenire presumerent, anathematis sententia ferientes. Quocirca fraternitati uestre per apostolica scripta mandamus, quatenus institutionem de maioritauis

⁵ Ostatnio: S. Pelczar, *Władysław Odonic. Książę wielkopolski. Wygnaniec i protektor Kościoła*, s. 146-149, tu dalsza literatura; B. Zientara, *Henryk Brodaty i jego czasy*, Warszawa 2006; K. Witkowski, *Władysław Odonic książę wielkopolski (ok. 1190-1239)*, Kraków 2012. Starszą literaturę zbiera J. Umiński, *Henryk arcybiskup gnieźnieński zwany Kietliczem*, Lublin 1926 s. 84 i nn.

⁶ S. Kutrzeba, *Wybór źródeł do historii ustroju Polski*, z. 1: *Epoka piastowska*, Kraków 1928, nr 5, s. 13-14 = *Kodeks dyplomatyczny katedry krakowskiej św. Wacława*, wyd. F. Piekosiński, t. I, Kraków 1874, nr 6, s. 12.

⁷ I. Subera, *Synody prowincjonalne arcybiskupów gnieźnieńskich*, Warszawa 1981, s. 37.

preminentia, sicut ad utilitatem et pacem tocius prouincie dignoscitur esse facta, faciatis per censuram apostolicam sublato appellationis obstaculo firmiter obseruari, contradictores censura simili compescentes. Datum Laterani V Idus iunii, pontificatus nostri anno tertiodecimo.

Wyd.: *Kodeks dyplomatyczny Małopolski*, wyd. F. Piekosiński, t. I, Kraków 1876, nr 6; *Wybór źródeł do historii ustroju Polski*, wyd. S. Kutrzeba, Kraków 1928, nr 6; *Kodeks dyplomatyczny Śląska*, wyd. K. Maleczyński, A. Skowrońska, t. II, Wrocław 1959, nr 137, s. 70-71; *Schlesisches Urkundenbuch*, wyd. H. Appelt, W. Irgang, t. I, Graz 1963, nr 118.

Nr I.1. Tłumaczenie bulli papieża Innocentego III z 9 czerwca 1210 r.

Biskup Innocenty, sługa sług bożych, czcigodnemu bratu, arcybiskupowi gnieźnieńskiemu i wszystkim jego sufraganom pozdrowienie i apostolskie błogosławieństwo. Doniósł nam umiłowany syn, znakomity mąż, książę Śląska, że gdy ongi książę Polski wyznaczył każdemu z synów swoich stałą dzielnicę, zachowując starszemu książęcą stolicę Kraków, postanowił, aby zawsze starszy z jego rodu dzierżył to miasto, tak że jeśli starszy umrze, lub zrzeknie się swego prawa, najstarszy po nim z całego rodu miał objąć w posiadanie to miasto. Polecając zaś, aby tego przestrzegano po wieczne czasy, uzyskał zgodę Stolicy Apostolskiej i domagał się, aby ekskomunika dotknęła tych wszystkich, którzy ośmieliliby się pogwałcić tego rodzaju postanowienie, zatwierdzone przez władzę apostolską. Stąd prosił nas pokornie o polecenie wam w naszym liście, żebyście ani sami nie pogwałcili tego rodzaju postanowienia, ani innym nie pozwolili gwałcić go, wyrokiem kłątwy godząc w tych, którzy śmieliby sprzeciwiać się. Dlatego pismem apostolskim polecamy waszemu braterstwu, abyście, skoro możliwość sprzeciwu została uchylona wobec grożącej kary apostolskiej, kazali ściśle przestrzegać postanowienia o przewadze starszeństwa, które, jak wiadomo powzięto dla pożytku i pokoju całego kraju, i powściągali przeciwników podobną karą. Dan w Lateranie, 9 czerwca, w trzynastym roku naszego pontyfikatu.

Wyd.: R. Grodecki, *Teksty źródłowe do nauki historii w szkole średniej*, z. 18: *Podziały i zjednoczenie państwa polskiego (1138-1320)*, Kraków 1924, nr 11, s. 10-11; J. Sawicki, *Wybór tekstów źródłowych z historii państwa i prawa polskiego*, t. I, cz. 1, Warszawa 1952, nr 7, s. 27; *Wybór źródeł do historii Polski średniowiecznej (do połowy XV wieku)*, t. I: *Spółczesność i państwo polskie do połowy XIII wieku*, oprac. G. Labuda, B. Miśkiewicz, Poznań 1966, s. 166.

Nr II. Akt Władysława Odonica fundacji i uposażenia przyszłego konwentu cystersów w kasztelanii przemęckiej [wystawiony na zjeździe w Borzykowej 29 lipca 1210 r.]

In nomine sancte et individue Trinitatis, Wlodizlaus divina favente clementia dux de Calis. Ex divina intelligimus scriptura, consultum vel potius preceptum esse divitibus huius seculi non sperare in incerto divitiarum, sed thesaurizare sibi fundamentum bonum in futurum, ut apprehendant veram vitam. Quod nimirum tam salubre consilium cum multi potentes et multi nobiles ante nos strenue secuti fuerint et terrenis celestia larga manu

conparaverint, et nos eorum ex (sic) exempla sequi proponentes, collata nobis a Deo bona temporalia in presenti dare cupimus, ut ab eo eterna in futuro recipiamus. Manifestum proinde universis Christi fidelibus tam presentibus quam futuris esse volumus, quod nos ad edificationem cenobii Ordinis Cisterciensis, quod in provintia Premontensi de patrimonio nostro quod ad nos hereditario iure devenit a fundamentis exstruere Deo annuente iam cepimus, has possessiones pro remedio anime nostre simul et parentum nostrorum sollempni donatione liberas in perpetuum contulimus: locum qui Polonica lingua Virchuie dicitur cum circumiacentibus lacubus et nemoribus usque ad confinia et metas Glogowie terminis contiguas, Dominiz cum Colov, Bucoviz et aliud Bucoviz cum Rozwarowo, Mochi cum Ptowo, Radomir cum Gorzko et Ozlonino, Zecowo cum Clewo, Pretsino, Kneginiz in provintia Zremensi, Zirsnici iuxta Rudam; cum attinentiis suis cultis et incultis, viis et inviis, agris, aquis et silvis, pratis et paschuis, nemoribus et venationibus, lacubus et piscationibus, aucupiis et navigiis, cum omni libertate et utilitate que in presentiarum inest vel inesse poterit in futurum. Hec ergo nos in manus venerabilis Winemari abbatis de Porta, cui eundem locum exstruendum contradidimus assignantes, licentiam dedimus novi loci fratribus unam vel duas villas forenses, et alias quotquot voluerint seu potuerint villas Teutonicorum in nemore et in possessione sua Teutonicali iure et libertate ponendi; loca omnia et rusticos tam Teutonicos quam Polonos, ab omni iudicio et potestate tam nostra quam nostrorum, et omni iure et ministerio Polonico plenarie absolventes. Hec vero sunt nomina rusticorum quos eis dedimus: in Zirsnik: Pzar, Thusha, Milozt, Targossa, Zedluta, Dumoviz; in Dominiz: Radoch, Zvantos, Plefna, Nudassa, quorum quilibet tribus diebus in ebdomada XIIcim pisces ad longitudinem ulne dare debet et insuper tres urnas mellis annuatim; Novos et Radzlaws cum filiis cotidie (sic) debent piscari; Zlavosovici, Hrapis, Pancis, Gozis, mellifices; Began figulus, Karsna, Bozstetet cum sotio, mellifices; in Dyznik: Zvan qui cotidie debet piscari; Bonik et Mirek frater eius, Piwen, Zelis, Nidomislz, camerarii; Panoh, Milozlaus agazo; Iohannes cocus. Zbramirus dedit post mortem suam villam Zscomelin. Hec omnia ego Henricus archiepiscopus et ego Arnoldus Poznaniensis, et alii Polonie episcopi sub excommunicatione firmiter confirmavimus. Ut ergo hec omnia rata et in perpetuum inconvulsa permaneant, presentem paginam ex inde conscriptam sigilli nostri et principum, coram quibus hec facta sunt, inpressione signavimus et ydoneos testes adhibuimus, quorum nomina hec sunt: Henricus archiepiscopus Gnezinensis, Arnoldus episcopus Poznaniensis in cuius diocesi situs est locus, Vincentius Cracoviensis, Getko Plocensis, Laurentius Wratizlaviensis, Oerius Qaviensis, Laurentius Lubusensis episcopi; Boguchalus de Cracovia, Symon de Lansitia, Meingotus de Schirmest prepositi; Gerhardus archidiaconus, Vitus custos, et alii quam plurimi abbates, prepositi, decani, archidiaconi, canonici, sardotes, clerici, et tota sinodus in Boricov celebrata. Lezstico dux Cracovie, Cunradus dux, frater eius Henricus dux Zlesie, Albertus palatinus; Gowarish, Iacobus, Mizsui, Ozstash, et alii plurimi Polonie nobiliores. Datum in Boricov IIII Kalendas Augusti, anno ab Incarnatione Domini M.CC.X., Indictione XIII.

Nr II.2 Tłumaczenie przywileju borzykowskiego z 29 lipca 1210 r.

W imię Świętej i niepodzielnej Trójcy, Władysław z Bożej łaski książę Kalisza. Wiemy z Pisma Świętego, które daje nam radę, a raczej nakaz, że nie mamy pokładać nadziei w niepewności, ale gromadzić sobie fundament dobry na przyszłość, na przyszłe pełne życie. Dlatego też podejmujemy zbawienną radę, za którą poszli już przed nami liczni możnowładcy i dostojni i dla osiągnięcia dóbr niebieskich, idąc za ich przykładem, pragniemy oddać dobra doczesne dane nam przez Boga, aby od niego otrzymać wieczne dobra w przyszłości.

W związku z tym oznajmiamy wszystkim wiernym chrześcijanom, tak teraźniejszym, jak i przyszłym, że postanowiliśmy zbudować klasztor cysterski w prowincji przemęckiej, w naszych włościach, które prawnie należą do dziedzictwa naszego. Zbudować go Bogu od fundamentu i te posiadłości jako odkupienie i lekarstwo duszy naszej i rodziców naszych uroczyście i dobrowolnie na to nadajemy, wolne i na zawsze: miejsce, które nazywa się po polsku Wierzchuje, z przyległymi jeziorami i łąkami, aż do granicy i przesieki, która styka się z Głogowem, Dominice z Kołem, Bukowiec i inny Bukowiec z Rozwarowem, Mochy z Ptowem [z Perkowem?], Radomierz z Górskiem i Osłoninem, Siekówko z Kluczewem, Przyczyna, Księgniki w prowincji śremskiej, Dzietrzniki koło Rudy, z przyległościami swoimi uprawianymi i nieuprawianymi, drogami i bezdrożami, polami, wodami i lasami, łąkami i pastwiskami, zagajnikami i zwierzyną, jeziorami i łowiskami, ptasznikami i łodziami, z całą wolnością i użytecznością, co jest teraz i co może będzie w przyszłości.

To więc My w ręce czcigodnego Winemara opata z Pforty dajemy wszystkie te miejsca z pozwoleniem budowy, dajemy braciom pozwolenie na założenie jednej albo dwóch osad leśnych i innych, jakichkolwiek by chcieli czy mogli założyć, osad na prawie niemieckim, czy to w gaju, czy w innym posiadany miejscu swoim, na prawie niemieckim i z zatwierdzeniem wolnizny; wszystkie miejsca i wieśniaków tak niemieckich, jak i polskich od wszelkiego sądu i władz tak naszych [moich] jak i naszych [polskich] i od wszelkiego prawa i administracji polskiej całkowicie uwalniając.

Oto są imiona wieśniaków, których Wam dajemy: w Dzietrznikach: Pzar, Thusha, Milozt, Targossa, Zedluta, Dumowiz; w Dominicach: Radoch, Zvantos, Plefna, Nudassa, którzy przez trzy dni w tygodniu będą mieli obowiązek dostarczać dwanaście ryb długości łokcia i prócz tego trzy garnce miodu rocznie; Novos i Radzławs z synami mają obowiązek codziennie łowić ryby, Zlavosovici: Hrapis, Pancis, Gozis bartodzieje, Began garncarz; Karnsna, Bozstetet z teściem, bartodzieje, w Dłużynie: Zvan, który ma obowiązek codziennie łowić ryby, Bonik i brat jego Mirek, Piwen, Zelis, Nidomisz komornicy; Panoh, Milozlauh koniuszy, Iohannes kucharz. Zbramirus dał po swej śmierci wieś Skomlin. To wszystko ja, Henryk arcybiskup, i ja, Arnold biskup poznański, i inni polscy biskupi pod sankcją ekskomuniki mocno potwierdziliśmy, aby to wszystko zostało spełnione i pozostało niezmiennione na wieki. Te stronę pieczęcią potwierdzamy naszą i książąt, wobec których to stało się. Jako stosowni świadkowie jesteśmy, których imiona są: Henryk (Kietlicz) arcybiskup gnieźnieński, Arnold biskup poznański, w którego diecezji znajduje się ta darowizna, biskupi: Wincenty krakowski, Getko płocki, Wawrzyniec wrocławski, Ojerz kujawski, Wawrzyniec lubuski, prepozyt Boguchwał z Krakowa, prepozyt Szymon z Łęczycy, prepozyt Meingottus z Trzemeszna, Gerhard archidiakon, Wit kustosz i inni jakże liczni opaci, pre-

pozyci, dziekani, archidiakoni, kanonicy, kapłani, klerycy i cały synod w Borzykowie, Leszek (Biały) książę krakowski, Konrad książę (mazowiecki) brat jego, Henryk (Brodaty) ze Śląska, Albert wojewoda, Goworek, Jakub, Mszczuj, Ostasz i inni liczni dostojnicy polscy. Działo się w Borzykowie w czwarte kalendy sierpnia [czyli 29 lipca] 1210 roku.

Źródło: tł. własne, por. S. Malepszak, *800 lat Bukówca Górnego*, Bukówiec Górny 2007.

Lista świadków:

a) ze strony Kościoła

Henryk Kietlicz – arcybiskup gnieźnieński (1199-1219)⁸,

Wincenty Kadłubek – biskup krakowski (1208-1218)⁹,

Arnold II – biskup poznański (ok. 1196-1211)¹⁰,

Wawrzyniec – biskup wrocławski (1207-1232)¹¹,

Gedko Sasinowic – biskup płocki (1206-1223)¹²,

Ojerz (Ogierz) – biskup kujawski (ok. 1198-1213)¹³,

Wawrzyniec II – biskup lubuski (1208-1233)¹⁴,

Hugon – dziekan gnieźnieński,

Piotr – dziekan krakowski,

Bogufał z Krakowa – prepozyt,

Szymon z Łęczycy – prepozyt,

Meingot z Trzemeszna – prepozyt,

Gerhard – archidiakon,

Wit – kustosz,

b) ze strony książąt:

Leszek Biały – książę krakowski i sandomierski (ok. 1184-1227)¹⁵,

Konrad I – książę mazowiecki (ok. 1187-1247)¹⁶,

Henryk I Brodaty – książę śląski (ok. 1165-1238)¹⁷,

Władysław Odonic – książę kaliski (ok. 1190-1229)¹⁸,

Wojciech – wojewoda krakowski (1206-1210)¹⁹, wcześniej stolnik krakowski (1189), rycerz z rodu Awdańców, być może ojciec Pakosława Młodszego,

⁸ W. Baran-Kozłowski, *Arcybiskup Henryk Kietlicz...*, s. 181-184.

⁹ A. Lis, *Homo literatus. Studia poświęcone Wincentemu Kadłubkowi*, t. I-II, Sandomierz 2021.

¹⁰ J. Maciejewski, *Episkopat doby dzielnicowej...*, s. 254-255.

¹¹ Tamże, s. 267-268.

¹² M. Szymaniak, *Biskup płocki Gedko (1206-1223). Działalność kościelno-polityczna na tle procesu emancypacji Kościoła polskiego spod władzy książęcej*, Toruń 2007.

¹³ A. Gieysztor, *Ojerz (Hojerz, Ogerius, Ogierz), bp kujawski po r. 1198 - przed 1213*, [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. 23, 1978, s. 655-666.

¹⁴ J. Maciejewski, *Episkopat doby dzielnicowej...*, s. 238-239.

¹⁵ M. Chrzanowski, *Leszek Biały. Książę krakowski i sandomierski. Princeps Poloniae (ok. 1184 - 23/24 listopada 1227)*, Kraków 2013.

¹⁶ H. Samsonowicz, *Konrad Mazowiecki (1187/88 - 31 VIII 1247)*, Kraków 2008; A. Teterycz-Puzio, *Konrad i mazowiecki książę wielki laski 1187/89-31 sierpnia 1247*, Kraków 2019.

¹⁷ B. Zientara, *Henryk Brodaty i jego czasy*, Warszawa 2006.

¹⁸ S. Pelczar, *Władysław Odonic...*; K. Witkowski, *Władysław Odonic, książę wielkopolski (ok. 1190-1239)*, Kraków 2012.

¹⁹ *Urzędnicy dawnej Rzeczypospolitej XII-XVIII wieku. Spisy*, t. IV: *Urzędnicy małopolscy XII-XV wieku. Spisy*, red. A. Gąsiorowski, Wrocław 1990, nr 433, nr 404 (cyt. dalej: *Urzędnicy małopolscy*).

Goworek – kasztelan krakowski (1210-1212), wcześniej wojewoda sandomierski (ok. 1195- ok. 1206)²⁰,

Jakub – kasztelan sandomierski (koniec XII w. 1210)²¹,

Mściwój z rodu Pobogów, kasztelan, a później wojewoda wiślicki²²,

Ostasz – kasztelan wiślicki (1210-1222), następnie kasztelan krakowski (1223-24)²³.

Nr III. Rycerz Sławosz wznawia nadanie Sławoszowa dla klasztoru w Busku

In nomine Domini amen. Quia mundus et ea, que mundi sunt, lubrica sunt, et omnia mundana in abyssum oblivionis evoluuntur, propterea ego Sławosch in remedium anime mee, uxoris mee, parvulorum et omnium propinqvorum meorum, predia de Sławoschow et cum omnibus pertinencijs et cum ecclesia monasterio sancte Marie de Buszko offero perpetue hereditanda, usu tamen fructuum eorundem prediorum, quam diu mihi placuerit, retento, preter illa, que ad redditus memorate ecclesie pertinent. Huius deuocionis renovacio facta est in synodo, que fuit celebrata in Borzichow, anno incarnationis Dominice millesimo ducentesimo decimo. Cuius rei testes sunt: Henricus archiepiscopus, Vincencius Cracouiensis, Gethko Mazouiensis, Alnoldus Poznaniensis, Laurencius Vratslaluiensis, Ogierius Cuiauiensis, Laurencius Lubuczensis episcopi, Hugo Gneznensis decanus, Gregorius prepositus, Petrus Cracouiensis decanus, Boguphalus prepositus, magister Egidius, magister Petrus et alie quam plures persone, in eadem synodo assistentes. Cuiusdonacionis confirmacionem quicumque attentare presumpserit, indignacionem omnipotentis Dei se nouerit incursum.

Źródło: *Kodeks dyplomatyczny Małopolski*, t. II, wyd. F. Piekosiński, Kraków 1886, nr 381, s. 24; *Schlesisches Urkundenbuch*, ed. H. Appelt, Wien 1971, nr 172, s. 162.

Nr III.1. Tłumaczenie dyplomu rycerza Sławosza

W imię Pana amen. Ponieważ świat i ludzie są z dala od Boga i wszystko[doczesne] przemija, dlatego ja, Sławosz [z własnej woli], dla zbawienia duszy mojej, żony mojej, córki i wszystkich moich krewnych, majątek ziemski w Sławoszowie wraz z wszystkimi przynależnościami i wraz z kościołem, klasztorowi świętej Marii w Busku ofiaruję na zawsze [na wieczne dziedziczenie] z prawem użytkowania gruntów, jak długo sami postanowią [go] zatrzymać, równocześnie tym sposobem, oddaję ten majątek na pamięć [sławę] przynależną kościołowi. To powtórne odnowienie [dokonano] ma miejsce na synodzie, wobec licznie zgromadzonych w Borzykowie, [w] roku 1210 od narodzenia Pana. Świadcami tego postanowienia są: arcybiskup Henryk [Kietlicz], biskupi: Wincenty krakowski, Gedko mazowiecki, Arnold poznański, Wawrzyniec wrocławski, Ogierz kujawski, Wawrzyniec lubuski, Hugon dziekan gnieźnieński, Grzegorz prepozyt, Piotr dziekan krakowski, Bogusław prepozyt, mistrz Egidius, mistrz Piotr i wielu innych osób, którzy

²⁰ *Urzędnicy małopolscy...*, nr 110, nr 957.

²¹ *Ibidem*, nr 726.

²² S. Pelczar, *Władysław Odonic...*, s. 212, 236, 237, 244; por. *Urzędnicy małopolscy...*, nr 1069, nr 1116.

²³ *Urzędnicy małopolscy...*, nr 1065, nr 113.

w tym synodzie uczestniczyli. Ktokolwiek zaś by potwierdzoną darowizną usiłował zagarnąć [podważyć], niech narazi się na niełaskę wszechmocnego Boga.

Źródło: tł. własne, por. S. Lichosik, *Słownik historyczny*, „Kwartalnik Samorządowy Nasza Gmina Słaboszów” nr 14, 2014, s. 15.

Lista świadków:

Henryk Kietlicz – arcybiskup gnieźnieński (1199-1219)²⁴,

Wincenty Kadłubek – biskup krakowski (1208-1218)²⁵,

Gedko – biskup płocki (1206-1223)²⁶,

Arnold II – biskup poznański (ok. 1196-1211)²⁷,

Wawrzyniec – biskup wrocławski (1207-1232)²⁸,

Ojerz (Ogierz) – biskup kujawski (ok. 1198-1213)²⁹,

Wawrzyniec II – biskup lubuski (1208-1233)³⁰,

Hugon – dziekan gnieźnieński,

Grzegorz – prepozyt,

Piotr – dziekan krakowski,

Bogusław – prepozyt,

mistrz Egidius,

mistrz Piotr.

Nr IV. Bulla papieża Innocentego III z 21 kwietnia 1211 roku zatwierdzająca przywilej tzw. borzykowski na rzecz Kościoła

Innocencius episcopus seruus seruorum Dei. Venerabili fratri Gneznensi archiepiscopo salutem et apostolicam benedictionem. Cum illius locum licet immeriti teneamus in terris, qui sanctam Ecclesiam sponsam suam absque macula et ruga conseruat, his nos conuenit ex officii nostri debito robur apostolicum impertiri, que ad statum ipsius pertinent et quietem et ad conseruationem ecclesiastice libertatis. Cum igitur dilecti filii nobiles uiri Lesco, Conradus et Waldislauus Oddonis duces Polonie, tibi et suffraganeis Ecclesie tue nec non et successoribus uestris priuilegium super ecclesiastica libertate pia deuotione ad statum debitum reuocando concesserint, nos tuis precibus inclinati concessionem ipsorum, sicut pie ac prouide facta est ac in authenticis continetur, auctoritate apostolica confirmamus et presentis scripti patrocinio communimus. Quia uero in eodem priuilegio est expressum, ut si aurum uel argentum siue pretiosas uestes aut palafridos decedentium episcoporum supradicti duces inuenerint et episcopus decesserit intestatus, in usus suos

²⁴ W. Baran-Kozłowski, *Arcybiskup gnieźnieński Henryk Kietlicz (1199-1219). Działalność kościelna i polityczna*, Poznań 2005.

²⁵ A. Lis, *Master Vincentius*, Lublin 2016.

²⁶ M. Szymaniak, *Biskup płocki Gedko...*

²⁷ J. Maciejewski, *Episkopat doby dzielnicowej...*, s. 254-255.

²⁸ Ibidem, s. 267-268.

²⁹ A. Gieysztor, *Ojerz (Hojerz, Ogerius, Ogierz), bp kujawski po r. 1198 – przed 1213*, [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. 23, 1978, s. 655-666.

³⁰ J. Maciejewski, *Episkopat doby dzielnicowej...*, s. 238-239.

omnia conuertantur, dum tamen hoc ipsum eis a nobis fuerit uel a legato nostro concessum, dictis ducibus contulimus et mandamus, ut nequaquam in usus suos supradicta conuertant, cum id in sue salutis cederet detrimentum, sed Ecclesie, cui defunctus episcopus prefuit, illa faciant integraliter assignari. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam nostre confirmationis et iussionis infringere, uel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attemptare presumpserit, indignationem omnipotentis Dei et beatorum Petri et Pauli apostolorum eius se nouerit incursurum. Datum Laterani XI Kalendas Maii, pontificatus nostri anno quartodecimo.

Wyd.: *Kodeks dyplomatyczny katedry krakowskiej św. Wacława*, wyd. F. Piekosiński, t. I, Kraków 1874, nr 7, s. 12-13 = *Kodeks dyplomatyczny Wielkopolski*, wyd. I. Zakrzewski, t. I, Poznań 1877, nr 70.

Nr IV.1 Tłumaczenie bulli z 21 kwietnia 1211 r.

Innocenty biskup, sługa sług bożych, czcigodnemu bratu gnieźnieńskiemu arcybiskupowi pozdrowienie i apostolskie błogosławieństwo. Skoro my, chociaż niegodni, zastępujemy na ziemi tego, który Kościół święty oblubienicę swoją zachowuje bez skazy i usterki, godzi się, abyśmy z powinności naszego urzędu udzielili mocy apostolskiej tym zarządzeniom, które odnoszą się do położenia Kościoła i jego spokojności oraz do zachowania wolności kościelnej. Gdy więc umiłowani synowie, szlachetni mężowie Leszko, Konrad i Władysław Odonic, książęta Polski, udzielili tobie i sufraganom twojego kościoła jak również i waszym następcom przywileju w przedmiocie wolności kościelnej, przywracając (sprawy) pobożną gorliwością do należytego stanu, my, przychyłając się do twoich próśb, nadanie ich, tak jak uczynione zostało pobożnie i z przecznością i zawarte jest w autentycznym (dokumencie), powagą apostolską potwierdzamy i ubezpieczamy ochroną niniejszego pisma. Ponieważ jednak w tym przywileju jest powiedziane, że gdy wymienieni wyżej książęta znaleźliby złoto lub srebro albo też kosztowne szaty, albo rumaki umierających biskupów, a biskup zmarły nie pozostawiwszy rozporządzenia ostatniej woli, natenczas na swoje własne potrzeby mają wszystko obrócić, byleby jednak to było im dozwolone przez nas lub przez naszego brata, (przeto) poleciliśmy wymienionym książętom i zlecamy, aby w żadnym przypadku nie obracali na swoje potrzeby wyżej wymienionych (przedmiotów), gdyż wyszłoby to na szkodę ich zbawieniu, lecz aby kazali te przedmioty w całości przekazać temu kościołowi, na którego czele stał zmarły biskup. Niechaj więc nikomu zgoła z ludzi nie będzie wolno niniejszy dokument naszego potwierdzenia i zlecenia podważać lub przeciwdziałać mu z zaślepionym zuchwalstwem. Gdyby zaś ktoś odważył się na takie usiłowanie, niechaj wie, że ściągnie na siebie gniew Boga wszechmogącego i jego apostołów świętych, Piotra i Pawła. Dan w Lateranie, dnia XI przed kalendami maja, w czternastym roku naszego pontyfikatu.

Wyd.: J. Sawicki, *Wybór tekstów źródłowych z historii państwa i prawa polskiego*, t. I, cz. 1, Warszawa 1952, nr 10, s. 32.

Bibliografia

- Abraham W., *Studia krytyczne do dziejów średniowiecznych synodów prowincjonalnych kościoła Polskiego*, Kraków 1917.
- Baran-Kozłowski W., *Arcybiskup gnieźnieński Henryk Kietlicz (1199-1219). Działalność kościelna i polityczna*, Poznań 2005.
- Chrzanowski M., *Leszek Biały. Książę krakowski i sandomierski. Princeps Poloniae (ok. 1184 – 23/24 listopada 1227)*, Kraków 2013.
- Dobosz J., *Kazimierz II Sprawiedliwy*, Poznań 2011.
- Fąka M., *Synody arcybiskupa Henryka Kietlicza (1199-1219)*, „Prawo Kanoniczne” 1969, nr 12.
- Gieysztor A., *Ojcz (Hojerz, Ogerius, Ogierz), bp kujawski po r. 1198 - przed 1213*, [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. 23, 1978.
- Grodecki R., *Dzieje wewnętrzne Polski XIII w.*, [w:] idem, *Polska piastowska*, Warszawa 1969.
- Hube R., *Antiquissimae constitutiones synodales provinciae gneznensis. Maxima ex parte. Nunc primum e codicibus manu scriptis typis mandatae*, Petropoli 1859.
- Kodeks dyplomatyczny katedry krakowskiej św. Wacława*, wyd. F. Piekosiński, t. I, Kraków 1874.
- Krafl P.O., *Polské provinciální synody 13.-15. století*, Praha 2016.
- Kutrzeba S., *Wybór źródeł do historii ustroju Polski, z. 1: Epoka piastowska*, Kraków 1928.
- Lis A., *Homo literatus. Studia poświęcone Wincentemu Kadłubkowi*, t. I-II, Sandomierz 2021.
- Lis A., *Master Vincentius*, Lublin 2016.
- Maciejewski J., *Episkopat doby dzielnicowej 1180-1320*, Kraków – Bydgoszcz 2003.
- Pelczar S., *Władysław Odonic. Książę wielkopolski, wygnaniec i protektor Kościoła (ok. 1193-1239)*, Kraków 2013.
- Prokop K.R., *Arcybiskupi gnieźnieńscy w tysiącleciu*, Kraków 2000.
- Samsonowicz H., *Konrad Mazowiecki (1187/88 – 31 VIII 1247)*, Kraków 2008.
- Starodawne prawa polskiego pomniki*, t. I, ed. A.Z. Helcel, Warszawa 1856.
- Subera I., *Synody prowincjonalne arcybiskupów gnieźnieńskich*, Warszawa 1981.
- Szymaniak M., *Biskup płocki Gedko (1206-1223). Działalność kościelno-polityczna na tle procesu emancypacji Kościoła polskiego spod władzy książęcej*, Toruń 2007.
- Tetrycz-Puzio A., *Konrad i mazowiecki książę wielki laski 1187/89-31 sierpnia 1247*, Kraków 2019.
- Umiński J., *Henryk arcybiskup gnieźnieński zwany Kietliczem (1199-1219)*, Lublin 1926.
- Uruszczak W., *Historia państwa i prawa polskiego*, tom I: (966-1795), Warszawa 2015.
- Urzędnicy dawnej Rzeczypospolitej XII-XVIII wieku. Spisy*, t. IV: *Urzędnicy małopolscy XII-XV wieku*. Spisy, red. A. Gąsiorowski, Wrocław 1990.
- Vetulani A., *Z badań nad kulturą prawniczą w Polsce piastowskiej*, Wrocław 1976.
- Vetulani, *Statuty synodalne Henryka Kietlicza*, Kraków 1939.
- Witkowski K., *Władysław Odonic książę wielkopolski (ok. 1190-1239)*, Kraków 2012.

Wyrozumski J., *Pontyfikat arcybiskupi i reformy Henryka Kietlicza*, [w:] *1000 lat Archidiecezji Gnieźnieńskiej*, red. J. Strzelczyk, J. Górny, Gniezno 2000.

Zientara B., *Henryk Brodaty i jego czasy*, Warszawa 2006.